

Савчук І. М.,
*аспірантка другого року навчання
спеціальності 011 Педагогіка та історія педагогіки,
кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
mazutkin1982@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Анотація. У статті автор розглядає питання модернізації підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти. Аналізується роль особистості вчителя, його компетентність та готовність до викликів, пов'язаних з реалізацією інклюзивного навчання. Особлива увага приділяється необхідності переосмислення системи освіти в закладах фахової передвищої та вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів.

Розглядаються основні етапи професійного розвитку педагогічних працівників, а також ключові компетентності, якими повинен володіти сучасний вчитель початкової школи для ефективної роботи в умовах інклюзії.

Ключові слова: інклюзивна освіта, підготовка вчителів, Нова українська школа, професійний розвиток, педагогічна компетентність, особистість вчителя, емоційне вигорання, суспільство знань, творчий потенціал.

Annotation. In the article, the author considers the issue of modernizing the training of future primary school teachers to work in inclusive education. The role of the teacher's personality, his/her competence and readiness for the challenges associated with the implementation of inclusive education are analyzed. Particular attention is paid to the need to rethink the education system in institutions of professional higher education and higher education that provide teacher training. The main stages of the professional development of teachers, as well as the key competencies that a modern primary school teacher should have to work effectively in an inclusive environment are considered.

Key words: inclusive education, teacher training, New Ukrainian School, professional development, pedagogical competence, teacher's personality, emotional burnout, knowledge society, creative potential.

Вступ. Зміни, що відбуваються у всіх сферах життя українського суспільства, зумовлюють необхідність переосмислення ключових ресурсів розвитку країни, серед яких людський інтелектуальний потенціал є визначальним. У сучасних умовах глобалізації, цифрової трансформації та технологічного прогресу знання, креативність, інноваційне мислення та професійна компетентність громадян стають основними чинниками економічного зростання, соціальної стабільності та національної конкурентоспроможності.

Ефективне використання інтелектуального потенціалу потребує оновлення освітньої політики, підтримки талановитої молоді, розвитку науки та створення умов для безперервного навчання. Формування суспільства знань має стати стратегічним пріоритетом держави, оскільки лише через розкриття творчого та професійного потенціалу кожної особистості можливе сталий розвиток країни в умовах сучасних викликів.

Створення суспільства знань має стати стратегічним пріоритетом для держави, адже тільки через розкриття творчих і професійних можливостей кожної особистості можна забезпечити сталий розвиток країни в умовах сучасних викликів. Концепція Нової української школи спрямована на формування всебічно розвиненої особистості, здатної до самореалізації, критичного мислення та творчої діяльності. Головним завданням сучасних закладів загальної середньої освіти є розкриття потенціалу кожного учня, його підготовка до соціальної та професійної самореалізації. У цьому ключі

інклюзивне навчання є одним із основних видів, що забезпечує реалізацію Концепції Нової української школи. Успішна реалізація цих ідей допоможе Україні вийти на якісно новий рівень, де її громадяни створюватимуть конкуренцію на світовому ринку праці, бо це будуть високоосвічені, соціально відповідальні, креативні кадри, які швидко адаптуються до нових вимог та адекватно реагують на нові виклики. У зв'язку з цим постає необхідність модернізації підготовки майбутніх учителів початкової школи, щоб забезпечити ефективну роботу в умовах інклюзії.

Виклад матеріалу. В період динамічних соціальних змін, українська освітня система переживає етап фундаментального переосмислення, де аналізуються минулі досягнення, виявляються поточні виклики та визначаються майбутні можливості. Реформа «Нова українська школа» є ключовим інструментом цього процесу, спрямованим на створення освітнього середовища, де кожна дитина може повноцінно реалізувати свій потенціал. Вона базується на концепції особистісно-орієнтованого навчання, що передбачає не лише передачу знань, але й розвиток ключових компетентностей, необхідних для успішної адаптації до вимог сучасного суспільства. Особлива увага приділяється інклюзивному навчанню, яке забезпечує рівний доступ до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Проте, реалізація цієї освітньої реформи та впровадження інклюзивного навчання зустрічається з низкою викликів. Результати обговорення на науково-методичних семінарах щодо особливостей впровадження інклюзивного навчання та готовність вчителів відгукуватися на все нові і нові «вимоги» Міністерства освіти і науки України свідчать про знижений педагогічний інтерес та, навіть, відсторонення і втому. Спостерігається явище емоційного вигорання педагогів. Постійне психологічне напруження, викликане необхідністю реагувати на численні мікростресові ситуації, відсутність часу на відпочинок, постійні завищені очікування від результатів діяльності та тиск поступово виснажує емоційні ресурси вчителя, негативно впливаючи на його професійну ефективність та загальне самопочуття.

У процесі розвитку інформаційного суспільства та суспільства знань якісна освіта є одним із головних чинників успіху. Педагогічний працівник відіграє ключову роль у впровадженні позитивних змін, виступаючи як об'єкт, так і провідник цих процесів. У сучасному суспільстві підготовка вчителів є одним із найбільш значущих напрямів освітньої політики, особливо в контексті інклюзивного навчання.

Учитель стає ключовою фігурою у впровадженні основних ідей НУШ та інклюзивної освіти, адже саме він створює необхідні умови для навчання та формує атмосферу позитиву. Якість цього освітнього середовища значною

мірою залежить від особистості самого педагога. У цьому контексті особистість учителя набуває особливого значення, оскільки його здатність до саморегуляції, емоційна стійкість і вміння ефективно управляти робочим часом є ключовими чинниками не лише професійного успіху, а й особистого благополуччя. Саме вчитель, усвідомлюючи важливість свого емоційного стану, здатний створити в класі атмосферу психологічного комфорту та підтримки, що сприяє ефективному навчанню. Він виступає не лише як джерело знань, але й як емоційний провідник, який допомагає дітям долати труднощі та розвивати їхній потенціал, також він є своєрідним фундаментом якісно нового освітнього процесу, а тому відіграє вирішальну роль у створенні максимально комфортного інклюзивного середовища, у якому панує повага до особистості, толерантність, безпосереднє прийняття та ін. Для забезпечення такого позитивного ефекту і подальшого його підтримання, вчитель має розуміти сутність інклюзивного навчання, та, це обов'язково, бути готовим до викликів, які виникають у процесі його реалізації.

Сучасний вчитель, особливо в початковій школі, виконує складні функції, включаючи навчання, соціалізацію, розвиток критичного мислення та креативності в своїх учнів «...Одним з принципів положень педагогічної науки є аксіома, яка стверджує, що інтелект загострюється інтелектом, характер виховується характером, особистість формується особистістю. Тобто, яскрава, неординарна, приваблива особистість учителя виступає однією з найважливіших умов, а також засобом досягнення успіху у виховній і освітній діяльності» [1]. Ця педагогічна аксіома, що корелює з концепцією соціального конструктивізму, акцентує на детермінуючій ролі особистості педагога в освітньому процесі.

Учитель – це джерело, з якого починається інтелектуальний, моральний і творчий розвиток учнів. Розумний, освічений, талановитий педагог не лише передає знання, а й формує середовище, в якому учні навчаються мислити, аналізувати та творити. Це підтверджує наукову гіпотезу про те, що інтелект розвивається в процесі спілкування з розумними й освіченими людьми, коли відбувається обмін думками та ідеями. Тому, чим вищий рівень освіченості та інтелекту вчителя, тим більше можливостей він створює для розвитку своїх учнів. Важливо зауважити, що характер також формується під впливом інших людей, а отже, професійна та особиста етика вчителя безпосередньо впливає на поведінку та світогляд здобувачів освіти. Щодо особистісного розвитку, варто зазначити, що цікавий, творчий учитель завжди надихатиме учнів на саморозвиток і відкриття власного потенціалу.

Особистість вчителя, його компетентність та любов до дітей, до власної професії є ключем до успішного навчання, виховання, становлення його здобувачів. Тому учитель повинен час від часу аналізувати власну діяльність,

оцінювати її з позиції відповідності інклюзивній освіті, аналізувати наявні результати.

У цьому контексті переосмисленню піддається і система освіти у закладах фахової передвищої та вищої освіти, які здійснюють професійну підготовки учителів. Підготовка сучасного вчителя початкової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії, що не суперечить Концепції Нової української школи – це комплексний процес, який вимагає не лише передачі знань, а й формування певних особистих якостей. Також, варто зауважити, що «...високий рівень академічних досягнень, продемонстрований здобувачем педагогічного фаху під час навчання у закладі освіти, не гарантує його успішності в професійній діяльності. Освітня кваліфікація педагогічного працівника не є тотожною його професійній кваліфікації, і оцінка діяльності як самого працівника, так і інституцій, причетних до його підготовки, повинна формуватися з об'єктивних та експертних показників, отриманих з різних джерел, зокрема, від основних заінтересованих сторін, представників громади та влади»[2].

Програми підготовки педагогічних кадрів включають в себе компоненти психолого-педагогічної та практичної підготовки, а також, у багатьох випадках, предметної спеціалізації, що передбачає оволодіння методикою викладання. У контексті неперервного професійного розвитку педагогічних працівників виділяють три основні етапи: *первинна* (формальна освіта), що закладає фундамент професійних знань та навичок; *індукційний період*, що характеризується початком професійної діяльності та потребує комплексної системи заходів для ефективної адаптації до робочого середовища; та *безперервний професійний розвиток*, спрямований на постійне оновлення та вдосконалення професійних компетентностей

Під час навчання в закладі фахової передвищої та вищої освіти здобувач окрім вищезгаданого, має чітко і ясно розуміти основні принципи і цінності інклюзії, її нормативно-правову базу, особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами, теорії та методи навчання та виховання, принципи та методики інклюзивного навчання, основи дитячої психології та психології розвитку, методи розвитку критичного мислення та творчості. Поряд із цим має засвоїти знання з усіх предметів початкової школи, розуміти міжпредметні зв'язки, знання сучасних освітніх технологій та ресурсів, опанувати знання з основ громадянської освіти та формування цінностей, знання культурних особливостей регіону та України в цілому, основи етичної поведінки та соціальної відповідальності та вміння (педагогічні, комунікативні, творчі, цифрові). Особлива роль відводиться набуттю компетентностей: *загальних* (здатність до саморозвитку та самоосвіти, критичне мислення та вміння вирішувати проблеми, емоційна стійкість та стресостійкість, соціальна

відповідальність та етична поведінка); *фахових* (здатність до організації інклюзивного освітнього середовища, вміння працювати з дітьми з особливими освітніми потребами, здатність до творчого підходу в педагогічній діяльності, вміння використовувати мистецтво для розвитку учнів, здатність здійснювати профілактичні заходи щодо збереження життя та здоров'я учнів).

У цьому ключі роль творчого потенціалу майбутнього вчителя є ключовим інструментом здійснення майбутньої педагогічної діяльності, що допоможе йому створювати цікаві та мотивуючі уроки, знаходити індивідуальний підхід до кожного учня, вирішувати педагогічні проблеми нестандартними способами, створювати позитивну та доброзичливу атмосферу в класі, розвивати творчі здібності учнів. Перші спроби відбуваються під час практичних та лабораторних занять у стінах закладу вищої освіти, під куруванням професіоналів, а далі на виробничих практиках, де майбутні учителі удосконалюють свою професійну майстерність. Усвідомлюючи своє головне завдання та важливість якісної підготовки висококваліфікованих педагогів для роботи в умовах інклюзивної освіти сучасні заклади вищої освіти, демонструють високий рівень адаптивності та прогресивний підхід до формування освітніх програм. Вони активно реагують на виклики сьогодення, впроваджуючи інноваційні методи та стратегії, що забезпечують всебічну готовність майбутніх вчителів початкової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Систематичне оновлення навчальних програм: (включення актуальних курсів з інклюзивної та спеціальної педагогіки, психології, а також використання сучасних кейс-методів, тренінгів та симуляцій, що забезпечують практичну підготовку студентів), створення ефективних ресурсних центрів (забезпечення доступу до необхідних навчальних матеріалів, методичних рекомендацій та технічних засобів, а також організація консультацій з досвідченими фахівцями), активна співпраця з інклюзивними закладами (організація стажувань, залучення практикуючих вчителів до викладання та проведення спільних досліджень, що дозволяє здобувачам отримати цінний практичний досвід), розвиток творчого потенціалу здобувачів (заохочення до участі в творчих проєктах, організація конкурсів, виставок та фестивалів, а також створення творчих студій та гуртків, що сприяють розвитку креативності та інноваційного мислення.)

Комплексний підхід закладів вищої освіти, оновлення освітніх програм, що є відповіддю на нові виклики не лише дають здобувачам необхідні знання та навички, компетентності, а й формують у них емпатію, толерантність та готовність до ефективної роботи в умовах інклюзії, забезпечуючи якісний освітній процес для кожної дитини."

Завдяки такій комплексній підготовці та таким професіоналам-викладачам майбутні педагоги будуть готові до ефективної роботи в умовах інклюзії, забезпечуючи якісний освітній процес для кожної дитини.

Висновки та перспективи. В умовах нової освітньої реформи, спрямованої на створення інклюзивного середовища, важливою є підготовка педагогів, які мають не лише теоретичні знання, але й здатність практично застосовувати інноваційні підходи до навчання. Інклюзивне навчання вимагає від педагогів високої емоційної стійкості, здатності до саморегуляції, а також творчості у підходах до організації освітнього процесу. Подальші перспективи у продовженні вдосконалення освітніх програм, які будуть більш націленими на інклюзивну педагогіку, психологію та методи розвитку критичного мислення, розвитку практичної підготовки через стажування, участь у творчих проектах, що сприятимуть формуванню компетентностей педагогів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; забезпечення підтримки вчителів через програми професійного розвитку, надання психологічної підтримки, навчання методикам саморегуляції та боротьби з емоційним вигоранням та зміцненні співпраці з інклюзивними закладами освіти та практикуючими педагогами для обміну досвідом та підвищення кваліфікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дубасенюк О.А. Педагогічна професія у контексті сучасних вимог / Вчитель – моє покликання: Зб. творчих робіт учнів / За ред. О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонової. – Житомир: Житомирський держ. ун-т, 2006. С.8-9.
2. Концепція розвитку педагогічної освіти. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. <https://mon.gov.ua/dlya-batkiv/inklyuzivno-resursni-tsentri>